

УДК 338.439(477)

Т. В. Стройко,

к. е. н., доцент, доцент кафедри організації виробництва та агробізнесу,
Миколаївський державний аграрний університет

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В АГРОПРОДОВОЛЬЧІЙ СФЕРІ

У статті розглянуто основні теоретичні аспекти формування та розвитку інституціональної інфраструктури агропродовольчої сфери. Обґрунтовано основні напрями розвитку інституційної інфраструктури з метою формування конкурентоспроможних підприємств агропродовольчої сфери.

In article the basic theoretical aspects of formation and development institution infrastructures of agrofood sphere are considered. It is proved the basic ways of development institution infrastructures for the purpose of formation the enterprises of agrofood sphere.

*Ключові слова: інфраструктура, інституції, агропродовольча сфера, інституційне середовище.
Key words: infrastructure, institutions, agrofood sphere, institution environment.*

ВСТУП

Ефективна інституціональна інфраструктура агропродовольчої сфери є формоутворювальним елементом економічного розвитку та подальшого зростання. Тому сьогодні економічні дослідження агропродовольчої сфери повинні спрямовуватись на обґрунтування теоретичних та практичних засад розвитку інституціональної інфраструктури, акцентуючи увагу на дослідженні проблем формування та розвитку ринкових інституцій агропродовольчої сфери та агропродовольчого ринку.

Проблеми функціонування та подальшого розвитку об'єктів інституціональної інфраструктури в загальнонаціональному аспекті досліджувались багатьма українськими вченими, серед яких З. Ватаманюк [1], А. Ткач [2], М. Малік [3], О.Шпикуляк [4], Т. Єфименко [6]. Проте недостатньо дослідженими залишаються питання сучасного стану галузевої інституціональної інфраструктури та подальші напрями її трансформування в контексті національної агропродовольчої політики

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Метою статті є ґрунтовне дослідження особливостей функціонування інфраструктури в агропродовольчій сфері

РЕЗУЛЬТАТИ

Інституціональна інфраструктура галузевого рівня повинна розвиватися в напрямі створення інституцій, що забезпечуватимуть ефективну взаємодію всіх складових агропродовольчої сфери. Подальший розвиток інститу-

ціональної інфраструктури забезпечуватиме удосконалення державних та суспільних інституцій, які забезпечуватимуть оптимальну систему оподаткування, ефективне використання державних коштів, прискорений розвиток підприємництва в агропродовольчій сфері.

При обґрунтуванні ролі інфраструктури в цілому та інституційної інфраструктури, зокрема, у забезпеченні узгодженого внутрішньогалузевого розвитку доцільно ґрунтуватися на підході Р. Йохімсена [5, с. 99], згідно з яким інфраструктура являє собою сукупність матеріальних, інституційних та індивідуальних умов, наявних у розпорядженні господарських одиниць і відповідних вирівнюванню доходів, пов'язаних з рівною продуктивністю факторів, що дозволяють при доцільному розміщенні ресурсів забезпечити повну інтеграцію і найвищий рівень господарської діяльності.

До основних складових інституціональної інфраструктури агропродовольчої сфери, на нашу думку, можна віднести:

- інституції державного управління та регулювання галузі;
- інвестиційні інфраструктура;
- інноваційна інфраструктура
- суб'єкти фінансово-кредитної інфраструктури;
- страхування;
- інформаційно-консультаційна інфраструктура, дорадництво.

Інституції державного управління та регулювання галузі піклуються, зокрема, про загальні сприятливі умови для функціонування

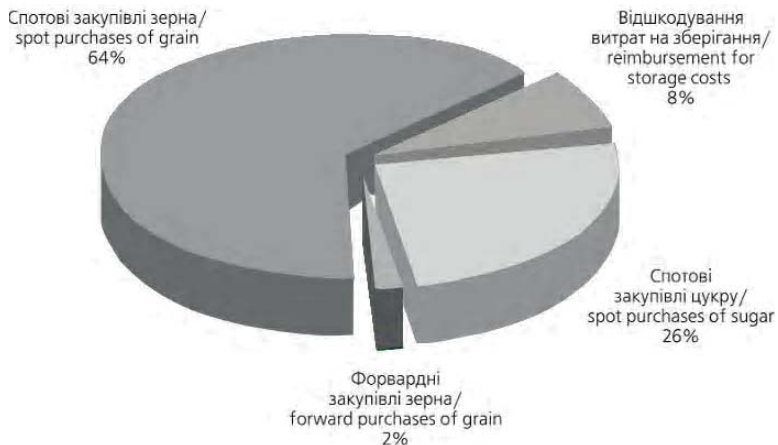

Рис. 1. Структура фінансових потоків, спрямованих на підтримку сільського господарства в 2010 році, % [8, с.74]

капіталу. Фактично це найпростіший та найбільш очевидний рівень інституційного втручання у соціально-економічні процеси. За комплексністю сприйняття необхідності економічних, адміністративних, організаційних та інших регулятивних заходів цьому рівневі відповідають традиційні для "старої" економіки створення необхідної інфраструктури, будівництво і придбання об'єктів у малорентабельних (насамперед, сировинних та інфраструктурних) галузях.

Причому в різних країнах відповідні практичні підходи сформувалися за історичними традиціями. Так, для США, Швеції та Японії типовим є лише володіння державою об'єктами інфраструктури й виробництва, які з певних причин розорялись і купувалися державою. Вона будувала господарські об'єкти у тих ситуаціях, коли треба було формувати інфраструктуру ринку (найчастіше йдеться про об'єкти інфраструктури, які здебільшого є нерентабельними) [6, с. 19].

В умовах структурної перебудови агропродовольчої сфери, поглиблення земельної реформи та розвитку приватних форм господарювання на селі система державного управління зазнала істотних змін, в першу чергу щодо перегляду її функцій. Сучасна галузева система управління агропродовольчою сферою продовжує базуватися на застарілих формах організації, недосконалих економічних стосунках приватних підприємств з державою, нерозвинутих методах зовнішніх і внутрішніх товарно-грошових відносин та принципів самоуправління. Причини недосконалості управління агропродовольчою сферою проявляються у неналежному виконанні функцій управління: як базових (планування, організації, координації,

регулювання, контролю розвитку галузі), так і забезпечувальних (інституційної спроможності, нормування, інформаційного та комунікаційного забезпечення тощо).

На думку фахівців ННЦ "Інститут аграрної економіки", найбільш суттєвими з них є:

- відсторонення органів державного управління агропромисловим виробництвом, особливо на місцях, від питань організації діяльності господарюючих суб'єктів та забезпечення розвитку різних організаційно-правових форм господарювання;

- розвиток вертикальної інтеграції в напрямі формування "агрохолдингів" та пов'язаних з цим процесів

перерозподілу власності на селі супроводжується зниженням керованості сільським господарством з боку районних і обласних управлінь агропромислового розвитку, усуненням працівників та низових господарських ланок від управління, посиленням протистояння праці та капіталу;

- розвиток сільського господарства практично на усіх рівнях управління ґрунтується на річних планах, за відсутності середньострокових та довгострокових стратегій і програм;

- сільськогосподарські підприємства, фермерські господарства, особисті селянські господарства, інші господарства населення постійно стикаються з проблемами, вирішення яких залежить не тільки від заходів держави щодо підтримки розвитку сільського господарства і регулювання аграрного ринку, а й від наявності відповідних знань та практичних навичок ведення господарської діяльності в умовах обмежених ресурсів та ризиків господарювання;

- ефективність діяльності центрального органу виконавчої влади з питань реалізації державної аграрної політики суттєво знижується через відсутність відомчої вертикалі управління (прямого підпорядкування), а також через недоліки в організації комунікаційних процесів [7, с. 86].

Важливою державною інституцією, що забезпечує регулювання ринку, є Аграрний фонд України, що діє як державна спеціалізована бюджетна установа, уповноважена урядом реалізовувати цінову політику в аграрному секторі економіки відповідно до норм Закону України "Про державну підтримку сільського господарства". За рахунок спеціального фонду державного бюджету в 2010 році на підтримку

конкурентоспроможності продукції сільського господарства було спрямовано майже 2,4 млрд грн., основна частка цих коштів була використана на спотову закупівлю зерна (рис.1). У 2011 році фінансову підтримку заплановано здійснити в обсязі 7,2 млрд грн.

Пріоритетним завданням Аграрного фонду є формування державного інтервенційного фонду, державного запасу окремих видів сільськогосподарської продукції, який повинен гарантувати продовольчу безпеку держави. Наповнення державного інтервенційного фонду відбувається шляхом здійснення інтервенційних заходів, таких як спотові та форвардні закупівлі. Закупівлі здійснюються за цінами, не нижче мінімальних гарантованих, що забезпечує сільгосптоваровиробникам належний рівень ефективності виробництва. Динаміку закупівлі до державного інтервенційного фонду представлено на рис. 2. Державний інтервенційний фонд використовується для мінімізації цінових коливань на відповідних ринках шляхом поставки сировини та продуктів її переробки.

Аграрний фонд ініціює визначення переліку об'єктів державного цінового регулювання на відповідний маркетинговий період, тобто тих видів сільськогосподарської продукції, на які, в разі необхідності, буде спрямовуватися державна підтримка. Діяльність Аграрного фонду має за кінцеву мету сприяння задоволенню потреб населення і забезпеченню продовольчої незалежності України, запобігання ускладненням та необґрунтованому зростанню цін на ринках об'єктів державного цінового регулювання.

Фінансова підтримка з державного бюджету сільськогосподарських товаровиробників здійснюється за 16-ма основними бюджетними програмами, які охоплюють усі напрями діяльності аграрних підприємств, включаючи надання безвідсоткових кредитів фермерським господарствам, здешевлення банківських кредитів і страхових премій, надання допомоги в придбанні складної сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва [9, с. 98]. Сучасна бюджетна підтримка агропродовольчої сфери не дає можливості розв'язати накопичені проблеми в агропродовольчій сфері.

Значна кількість невирішених проблем у галузі фінансово-кредитного забезпечення підприємств агропродовольчої сфери, особливо це стосується сільськогосподарської галузі. Сучасна державна фінансова політика не забезпечує безперешкодного доступу товарови-

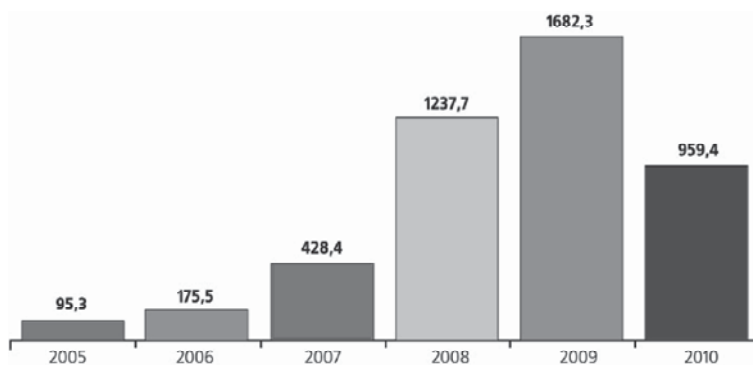

Рис. 2. Динаміка закупівель зерна до державного інтервенційного фонду, тис.т [8, с. 75]

робників до ринку фінансових ресурсів. Для вирішення цієї проблеми необхідна розробка низки заходів щодо формування сприятливого інституційного середовища.

В Україні практично відсутня система страхового захисту сільськогосподарського виробництва від несприятливих погодних умов. У сільському господарстві страхування ризиків здійснюється менше ніж на 5 % площ від загального обсягу посівних площ, тоді як у більшості розвинутих країн цей показник сягає 70—80 %. Участь сільськогосподарських підприємств у страхуванні склала лише 3,2 % від загальної кількості, що свідчить про низький рівень охоплення страховим захистом майнових інтересів сільськогосподарських товаровиробників. Через відміну з 2009 року надання страхових субсидій при страхуванні сільськогосподарських культур обсяг зібраних страхових премій страховиками у 2010 р. склав 84 млн грн, що майже удвічі менше порівняно з 2008 роком. Страховий тариф при страхуванні майбутнього врожаю сільськогосподарських культур знаходиться в межах від 0,3 до 10,7 % страхової суми.

Втрати урожаю від стихійних лих загрожують не лише майновим інтересам суб'єктів господарювання, а й продовольчій безпеці держави в цілому. Крім того, притаманні сільськогосподарському виробництву ризики призводять до значних втрат сільгоспвиробників від наслідків стихійних явищ, які уряду необхідно компенсувати за рахунок державного бюджету. Ситуація, яка склалася сьогодні у сфері страхування сільськогосподарської продукції, не створює належних передумов для забезпечення стабільності розвитку виробництва та призводить до неефективного витрачання державних фінансових ресурсів, що спрямовуються на підтримку галузі [7, с. 65].

На наш погляд, однією з найбільш суттєвих формоутворювальних факторів проблем сьогодення є практично повна відсутність ефек-

тивного інфраструктурного забезпечення інноваційної діяльності в агропродовольчій сфері. По суті, на думку Л. Федулової, пошук оптимальних напрямів науково-технологічної політики та стимулювання технологічних змін мають проходити на перехресті багатьох перспективних технологій сучасного і новітнього технологічного укладів і заділів НДДКР з урахуванням виробничо-технічних можливостей [10, с.24]. Агропродовольча сфера в цілому та її аграрна складова зокрема мають досить слабкі вихідні позиції для формування і функціонування інноваційної інфраструктури.

Хоча в країні існує потужна наукова аграрна школа. У середньому за рік наукові установи Національної академії аграрних наук передають на державне сортопробування до 200 сортів і гібридів основних сільськогосподарських культур; реєструють один два внутріпородних або заводських типи сільськогосподарських тварин, створюють 35—40 вакцин, діагностикумів та лікувально-профілактичних засобів; розробляють 13—15 машин і обладнання для механізації виробничих процесів у рослинництві та тваринництві [8, с. 28].

Сьогодні в країні сформовано розгалужену мережу системи дорадництва, яку формують 70 регіональних дорадчих служб. Їх діяльність спрямована на задоволення потреб особистих селянських та фермерських господарств, підприємств усіх форм власності і господарювання, а також сільського населення у підвищенні рівня знань та вдосконаленні практичних навичок ефективного господарювання. З метою громадського регулювання дорадчої діяльності та поширення досвіду в регіонах, обміну матеріалами, організації тренінгів персоналу та забезпечення підтримки на загальнонаціональному рівні функціонує Національна Асоціація сільськогосподарських дорадчих служб України. Інформація про реєстри цих служб розміщена на офіційному сайті Мінагрополітики. Державна координація діяльності сільськогосподарських дорадчих служб здійснюється Міністерством аграрної політики та продовольства.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи все вищезазначене, слід відмітити, що в сучасних умовах низький рівень розвитку продуктивних сил галузі, невідповідність розвитку інституціональної інфраструктури, проблеми в фінансово-кредитній та інвестиційній сфері перешкоджають формуванню конкурентоспроможної економічної системи та її переходу на принципи сталого розвитку. На наш погляд, першоосновою в подоланні

зазначених проблем повинно стати створення сприятливого інституційного середовища та формування відповідної інституційної інфраструктури. Остання є специфічним видом інфраструктурного забезпечення, яка спрямована на формування та підтримання динамічного розвитку підприємств аграрного сектора та харчової промисловості, забезпечення фінансової основи для розвитку соціальної інфраструктури. В сучасних економічних реаліях основними перешкодами для формування ефективної інституціональної інфраструктури є відсутність відповідного правового забезпечення, загальна нестійкість правового поля та загальнодержавні проблеми у фінансово-кредитній сфері.

Література:

1. Інституційні засади формування економічної системи України: теорія і практика [З. Ватаманюк, С. Панчишин, О. Дорош, Н. Гнатюк, І. Грабинська, С.Кудин та ін]; за ред. З. Ватаманюка. — Львів: "Новий Світ-2000", 2005. — 648с.
 2. Ткач А.А. Інституціональна економіка. Нова інституціональна економічна теорія. / Ткач А.А. — К.: Центр учбової літератури, 2007. — 304 с.
 3. Малік М.Й. Інституціоналізація аграрного підприємництва: трансформація та ефективність / М.Й. Малік, О.Г. Шпикуляк // Економіка АПК. — 2010. — №7. — С. 132—139.
 4. Шпикуляк О.Г. Інституціональне забезпечення розвитку та регулювання аграрного ринку: аналітична оцінка / О.Г. Шпикуляк // Економіка АПК. — 2010. — №4. — С. 150—157.
 5. Jochimsen R. Theotie der Infrastruktur. — Tubungen, 1996.
 6. Єфименко Т. Інституційне регулювання економічного розвитку // Економіка України. — 2011. — № 1. — С. 6—27.
 7. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / За ред. Ю.О. Лупенка, В.Я. Месель-Веселяка. — Київ ННЦ "ІАЕ". — 2012. — 112 с.
 8. Панорама аграрного сектору України 2010 / Міністерство аграрної політики та продовольства України, ДУ "Інститут економіки та прогнозування НААН України", ГО "Центр аграрних реформ" — Київ, 2011. — 88 с.
 9. Кушнір І.В. Видатки бюджету на підтримку аграрного сектору та їх ефективність / І.В.Кушнір // Економіка АПК. — 2011. — № 5. — С. 98—102.
 10. Федулова Л. Перспективи інноваційно-технологічного розвитку промисловості України / Л.Федулова // Економіка України — 2008. — №7. — С. 24—36.
- Стаття надійшла до редакції 05.06.2012 р.